

раїнського сатиричного журналу початку ХХ ст.: невеликий обсяг (8—12 сторінок); камуфлювання авторства, зумовлене цензурним тиском; система псевдорубрик, або псевдожанрових рубрик, що забезпечували виразно оцінний характер; органічне поєднання зображальних і вербальних публікацій, їх збалансоване розміщення на журнальних шпальтах; "вмонтовування" карикатур навіть без текстового супроводження у сторінку із сатиричними публікаціями, що підсилювало звучання обох матеріалів; особливий характер першої й останньої сторінок, які ще не набули повноти функцій обкладинки журнального видання, однак відрізнялися за оформлювальними й змістовими параметрами від внутрішніх шпальт; особлива роль кольору як важливого засобу передачі змісту й впливу на читача.

Актуальним аспектом у дослідженні українських сатиричних журналів буде розгляд особливостей верстки цих видань, її відмінностей від компонування текстових і зображальних елементів у газеті.

Список використаної літератури

1. Бакшин В. Типологические характеристики еженедельника / В. Бакшин. — Владивосток : Ролан, 1984. — 98 с.
2. Демченко Е. П. Политическая графика Киева периода революции 1905—1907 гг. / Е. П. Демченко. — Київ : Наук. думка, 1976. — 186 с.
3. Демченко Е. П. Сатирическая пресса Украины 1905—1907 гг. / Е. П. Демченко. — Київ : Наук. думка, 1980. — 148 с.
4. Жуков В. Ю. Сатирические журналы периода первой русской революции как исторический источник / В. Ю. Жуков // Новое о революции 1905—1907 гг. в России : межвуз. сб. — Ленинград, 1989. — С. 51—76.
5. Жуков В. Ю. Сатирические журналы периода 1905—1907 гг. (источниковедческий аспект) / В. Ю. Жуков // Русское революционное движение и проблемы развития литературы : межвуз. сб. — Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1989. — С. 146—176.
6. Івакін Ю. О. Про езопівську мову сатиричних журналів епохи першої російської революції / Ю. О. Івакін // Відображення першої російської революції в українській та російській літературі. — Київ, 1956. — С. 164—185.

7. Каск А. Н. Жанровая структура, сюжетики, эстетика журнальной иллюстрации в России XVIII—XIX вв. : дис. ... канд. искусствовед. наук / Анна Николаевна Каск. — Москва, 2011. — 316 л.
8. Колісник О. М. Портретна обкладинка журналу: визначальні дизайнерські й типологічні характеристики // Проблеми державного будівництва в Україні. № 21 (у 2 т.) : зб. мат. Міжн. наук.-практ. конф., 16—17 лютого 2013 р. — Київ : КиМУ, 2012. — Т. 2. — С. 75—77.
9. Левинтов Б. М. Сатирическая журналистика 1905—1907 гг. / Б. М. Левинтов // Вопросы советской литературы. — Москва—Ленинград, 1957. — Вып. 5. — С. 269—318.
10. Стернин Г. Графика русских сатирических журналов 1905—1906 гг. / Г. Стернин // Искусство. — 1955. — № 3. — С. 33—38.

Исследованы композиционно-оформительские особенности украинского сатирического издания начала ХХ в., обусловившие особый характер контента и влияния на аудиторию, которые определили роль сатирического издания как публицистического фактора активизации и развертывания украинского национально-освободительного движения. Анализируются постоянные элементы оформления титульного листа; система псевдорубрик, или псевдожанровых рубрик; сбалансированное сочетание изобразительных и вербальных публикаций; специфика обозначения информации об авторах и редакционном коллективе.

The paper investigates the composition design features of Ukrainian satiric edition in the early 20th century that stipulated the special character of content and influence on the readership, defined the role of satiric edition as a publicistic factor of activation and development of Ukrainian national liberation movement. The author analyzes the permanent elements of title page design; the system of pseudo headings, or pseudo genre headings; the balanced combination of graphic and verbal publications; the specific of providing information about the authors and editorial staff etc.

Надійшла до редакції 11 лютого 2016 року

СОЦІАЛЬНІ КОМУНІКАЦІЇ

УДК 655.254.22:37.091.64

Світлана Фіялка,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри видавничої справи та редагування
Видавничо-поліграфічного інституту НТУУ "КПІ"

Прийоми акцентування уваги в навчальній літературі

Із погляду соціально-комунікативного підходу досліджено засоби, завдяки яким досягається контакт із читачем та підвищується рівень запам'ятовування навчального тексту. Акцентування уваги в навчальній літературі забезпечується композицією та рубрикацією; системою виділень; достовірністю, доступністю, цікавістю та доцільністю фактичного матеріалу; добором відповідних мовностилістичних засобів; якістю, кількістю та доцільністю ілюстрацій.

Ключові слова: навчальне видання, редагування, увага, запам'ятовування, апарат організації запам'ятовування, акцентування.

Сучасні зміни в організації навчального процесу зумовили зростання інтересу вчених до навчальної книги, потребу переосмислити уявлення про неї, переглянути наявні редакційно-видавничі вимоги до навчальних текстів, які частково втрачають дієвість у нових умовах. При цьому створення навчальної книги було й залишається важливим

предметом обговорення та критики теоретиків і практиків редакційно-видавничої галузі, педагогів і психологів. Проблеми навчальної літератури активно обговорюються на конференціях, самітах, круглих столах. Зокрема, особливості редагування навчальних текстів, створення електронних навчальних видань є однією з провідних тем щорічної Між-

народної книжкової конференції для авторів, видавців, книгорозповсюджувачів, бібліотекарів, редакторів, науковців, IT-спеціалістів (International Conference on the Book, рік заснування — 2003), яка щоразу відбувається в різних кутках світу. Традиційним став і щорічний саміт американської Асоціації видавців навчальної літератури. Практики видавничої справи діляться міркуваннями про стан і перспективи випуску підручників і посібників і на численних книжкових виставках, ярмарках, форумах тощо (Lithuanian Exhibition Centre LITEXPO, Frankfurt Book Fair, Book Expo America, The London Book Fair, Abu Dhabi International Book Fair тощо, в Україні це львівський Форум видавців). На сторінках англійського "Міжнародного книжкового журналу" ("The International Journal of the Book") точаться дискусії та даються практичні поради щодо проектування електронних навчальних видань, конструювання підручників для вищої школи відповідно до вимог сучасної освіти, а також у контексті глобалізаційних процесів обговорюються питання дистрибуції навчальної книги [1].

Психологічні прийоми поліпшення сприймання та розуміння тексту досліджували Л. Виготський [2], Л. Доблаєв [3], І. Зимня [4], Р. Іванченко [5], Дж. А. Міллер [6], В. Різун, Н. Непійвода, В. Корнєєв [7].

Актуальність статті зумовлена тим, що багато сучасних вітчизняних навчальних видань, переважно для вищої школи, перетворилися на так звані монографічні підручники й навчальні посібники, в яких бракує діалогу із читачем, засобів увиразнення викладу, недостатньо використовуються інші можливості способів організації читання й запам'ятовування тексту.

Мета публікації — виокремити основні засоби акцентування уваги в навчальних виданнях. При цьому наголос робиться передусім на підручниках, в яких має бути найяскравіше виражено функціональні особливості, властивості навчальної книги.

Засоби актуалізації уваги варто розглядати з позиції адресата. Сприймання тексту охоплює сенсорні процеси (відчуття), перцепцію (відображення), рецепцію (розуміння). Сенсорні процеси — це фізіологічні процеси отримання інформації з довкілля, котрі залежать від стану організму й сенсорної системи. На них впливає як організація комунікації, так і стан аудиторії, що сприймає повідомлення. Перцепція тісно пов'язана з розумінням і залежить від пам'яті, перцептивного досвіду аудиторії, її уваги. Це вміння реципієнта зосередитися, одержати саме ту інформацію, яка йому потрібна. Розуміння — певним чином організований процес включення сприйнятих фактів у поняттєву систему адресата. Багато людей є поганими реципієнтами через слабе концентрування уваги, егоцентризм або ж погану словесну пам'ять.

Серед причин, що порушують відчуття, а отже, і розуміння тексту, — невдала організація процесу сприймання: його розірваність у часі та просторі; швидкий темп читання; дистантне розташування тексту; негативна оцінка автора тощо; побічні перешкоди — гамір, крик; поганий психофізіологічний стан адресата — втома, роздратованість тощо; перешкоди, пов'язані з невдалим оформленням тексту: надмірна кількість ілюстрацій, невдало побудований і розташований текст, правописні помилки тощо [8].

Р. Іванченко, спираючись на результати експериментів, стверджує, що сприймання тексту характеризується фіксаційними зупинками зору й рухом очей, що забезпечує перехід від однієї частини тексту до іншої. Сприймання рядка завдовжки 8,3 см супроводжується в середньому рухами з п'ятьма паузами, рядка 12,2 см — сьомою. Читач засвоює текст тільки в момент фіксації зору. Тож що довша фраза, то більше пауз. Як наслідок — довшим і більш дискретним у часі й просторі є процес розуміння [5].

В. Різун формулює правила допустимого синтетичного сприймання тексту: про допустиму довжину фраз, мінімальну величину часової розбіжності (між розумінням елементів фрази і розумінням фрази загалом), правило про нормативне лінгвістичне й правописне забезпечення тексту, про допустимість "шумів" у ньому, про логічне розгортання тексту на основі однієї теми (тематичну перспективу, "авторську гіпотезу"), про стереотипність змісту й форми [8].

На сприймання мовного повідомлення (тексту) впливають такі фактори: система мови; характер тексту, його логіко-змістова структура, довжина та глибина речень; інформаційна насиченість мовлення; особливості реципієнта — рівень мовленнєвого розвитку, специфіка мислення та пам'яті тощо. З огляду на це, виокремимо три групи факторів, від яких залежить процес сприйняття та розуміння будь-якого тексту: 1) характеристики особистості — суб'єкта сприйняття та розуміння; 2) параметри тексту; 3) ситуація, в якій відбувається процес сприймання та розуміння.

Важливу роль для засвоєння навчальної інформації відіграє стійкість уваги читача, яка виявляється у здатності впродовж тривалого часу зосереджуватися на предметі діяльності. Для того, щоб цю стійкість забезпечити, автор і редактор мають послуговуватися певними прийомами. Значною мірою сприяє стійкості уваги наявність мотивації — інтересу до тексту, який можливий лише тоді, коли читач усвідомлює значущість матеріалу. Важливо, щоб цей інтерес не обмежувався лише мотивами отримати оцінку, текст має справді бути цікавим і викликати бажання ознайомлюватися з ним чи навіть звертатися до інших джерел для поглибленого вивчення. А для цього навчальне видання має давати почуття задоволення від опанованого матеріалу.

Оскільки кінцевий результат навчання — повне засвоєння матеріалу, то всі компоненти видання мають бути спрямовані на його досягнення. Однак потреба в посиленні організаційно-процесуальної функції навчальної книги, активні пошуки інструментів здійснення розвивального й виховного навчання призвели до того, що сформувалася сукупність елементів, домінуюча функція яких полягає в тому, аби скеровувати засвоєння навчального матеріалу, навчати вчитися.

До складу апарату організації засвоєння належать [9, с. 96—98]:

- інструктивно-методичні матеріали, зокрема інструктивно-методичні передмови до навчального видання та його великих частин (розділів і підрозділів); інструктивно-методичні висновки; плани перед параграфами чи наприкінці їх; зразки дій і рішень (у тому числі роботи з різними видами літератури, роздавальним матеріалом, пристосуваннями; пам'ятки; відповіді; інструкції); вказівки до виконання навчальних завдань; спеціальні вставки в тексті (відсилання до вже опанованих курсів та тих, що вивчаються паралельно, для встановлення міжкурсових та міжпредметних зв'язків, логіки та структури розділу підручника); поради і вказівки для самоосвіти;

- таблиці для організації засвоєння;

- питання—завдання різного призначення й видів;

- вправи для організації тренувальних і самостійних робіт, необхідних для засвоєння навчального матеріалу й формування вмінь, що розвивають мислення;

- підписи до ілюстрацій, які слугують правильному сприйняттю навчального матеріалу, його розумінню, запам'ятовуванню й застосуванню, забезпеченню зв'язку (єдності) наочно-образного й логічного мислення під час вирішення пізнавальних і прикладних завдань, а також для виконання самостійних робіт з ілюстративним матеріалом;

- виділення в тексті та інших структурних компонентах навчальної книги.

Дидактичними функціями підручника обумовлена роль його структурних елементів, покликаних допомогти швидко й безпомилково зорієнтуватися в ускладненій структурі навчальної книги. До них належать: орієнтувальна передмова, зміст, рубрикація, сигнали-символи (геометричні, цифрові, буквені, знаки питання, оклику, спеціальні знаки, малюнки, які не містять навчальної інформації, а зосереджують увагу, сприяють запам'ятовуванню опорних пунктів); предметні та іменні покажчики, бібліографія, колонтитул.

За домінантною функцією ці структурні елементи об'єднуються в єдину часткову структуру — апарат орієнтування, який забезпечує цілеспрямовану орієнтацію у змісті й структурі навчальної книги, а отже — створює необхідні умови для успішної самостійної роботи з нею [9, с. 84—85].

Навчальне видання, як і будь-яке інше, має містити систематизовану інформацію. Системність матеріалу виявляється у зв'язку між окремими частинами книги, що надає викладу логічності, а процесу засвоєння інформації — впорядкованості. При цьому редактор та автор мають домогтися максимальної гіпертекстності видання. На думку Т. Соколовської, гіпертекст — це "розширення традиційного поняття тексту шляхом введення нелінійного тексту, в якому між виділеними фрагментами тексту встановлюються перехресні посилання та правила переходу від одного фрагмента до іншого" [10, с. 157]. Тобто гіпертекст — це така форма організації тексту, за якої його одиниці подано не в лінійній послідовності, а як систему зв'язків між ними. Завдяки цьому матеріал можна читати в будь-якому порядку, утворюючи різні лінійні тексти.

Гіпертекстність навчальної книги виявляється вже в тому, що в ній використовується не лише вербальна (словесна), а й таблична, ілюстративна та інші знакові системи. Складна архітектоніка досягається завдяки спіралевидному викладу, оригінальній верстці. Гіпертекстність збільшується за наявності апарату видання: він організує процес читання, дає змогу використовувати потрібні фрагменти, факти з книги, не перечитуючи її заново. Цій меті слугують такі його компоненти, як зміст, посилання, коментарі, примітки, допоміжні покажчики, особливо анотовані, колонтитули. Крім того, використовуючи посилання, читач може звернутися до іншої книги (сайта, подкасту, мультимедіа).

Зручність читання й рівень запам'ятовування значною мірою залежать від композиційної структури тексту, зовнішнім виявом якої є рубрикація. Найпростішими рубриками є абзаци, хоча необхідні для зупинки й осмислення прочитаного фрагмента тексту. Редактор має спиратися на три основні принципи виділення абзацу в тексті [8]:

- 1) новизна інформації. Початок абзацу відповідає новій мікротемі;
- 2) важливість інформації в масштабах усього тексту. Суттєва інформація виділяється абзацним відступом. В один абзац поєднуються мікротеми, виділяти які недоцільно з погляду автора тексту;
- 3) неможливість подальшого подання нових відомостей, які є в реченні, через логічну несумісність їх із попереднім реченням.

Одне з основних завдань редактора підручника — виробити логічно бездоганну структуру, яка б відповідала змістовому наповненню програми дисципліни, враховувала специфіку предмета та особливості сприйняття інформації потенційними читачами.

Загальновідомо, що роздроблення тексту на окремі невеликі частини, їхнє позначення заголовками відповідної рубрикації полегшує читання книги, спрощує пошук по-

трібного фрагмента тексту, сприяє виділенню головного і другорядного, посилює увагу до найістотніших питань, систематизує роботу з книгою загалом. Якщо тексти параграфів розбиті на більш-менш однакові за обсягом пункти (підтеми), активізується засвоєння інформації, адже логічну схему матеріалу, виражену в заголовках, запам'ятати набагато простіше, ніж суцільний текст. Доцільність такого структурування виявляється вже на етапі редагування. У чітко організованому навчальному матеріалі легше помітити логічні неточності (та й їх буде значно менше), зокрема дублювання інформації, спланувати розмітку елементів книги, забезпечити взаємодію тексту та ілюстрацій.

Ефективність запам'ятовування зростає, якщо кожен структурний компонент починається стислим вступом, а також завдяки дії закону надлишковості — коли основний зміст матеріалу неодноразово повторюється у вигляді висновків до параграфів, розділів і курсу загалом. На початку певного структурного елементу доцільно навести інструментальні терміни, які в ньому вживаються, та визначити їхнє змістове навантаження.

Важливо, щоб до підручника було введено проблемні питання, які створювали б ситуацію усвідомленої потреби в опануванні інформації. Разом із викладом програмного матеріалу автор має окреслити перспективи розвитку відповідної науки, що сприятиме формуванню вмінь застосовувати знання під час виконання конкретних завдань у практичній діяльності.

У зарубіжних університетських видавництвах широко використовується діалоговий режим спілкування із читачем. На початку кожного параграфа (теми) проголошуються навчальні цілі; наприкінці наводяться резюме й розгорнуті питання, покликані допомогти студентові чи учневі під час підготовки до іспиту. Основний текст час від часу переривається вставними запитаннями, які допомагають перевірити засвоєння прочитаного. Це є своєрідним перенесенням до книжкової структури принципу інтерфейсу з огляду на користувача, для якого стала звичною робота з персональним комп'ютером.

Нині вітчизняний книжковий ринок масово пропонує компактні навчальні видання для підготовки до іспитів та заліків, текст яких гранично конспективний, а отже, не зорієнтований на розвиток мислення, пізнавального інтересу та ерудиції студентів. Основна вада зазначених видань — низький рівень вербалізації, мета якої — досягти відповідності тексту можливостям його сприйняття читачем, котрий не має достатнього обсягу знань з дисципліни, що вивчається. Належний рівень вербалізації тексту передбачає наявність пояснень, порівнянь, прикладів. Цим забезпечується розуміння й засвоєння матеріалу в повному обсязі. Відповідна структурна побудова текстів дає змогу простежити логіку руху думки.

Сприймаючи "розгорнутий" матеріал, читач виконує інтелектуальну роботу — обирає інформативніші фрагменти, що змушує вдуматися в текст, розібратися в його структурі, визначити критерії вибору, а отже — набуті необхідних навичок роботи зі складними текстами [11]. Натомість конспективний виклад матеріалу ставить студента чи учня перед потребою лише запам'ятовувати факти без достатнього їх осмислення, не виробляє здатності логічно розмірковувати. Такому конспектові бракує емоційного підживлення.

Практика свідчить, що ущільнена (заархівована) інформація не придатна для безпосереднього використання і збільшує час, необхідний для сприйняття та розуміння тексту. Однак це не означає, що слід впадати в іншу крайність — безпідставно "роздувати" обсяг видання.

Щоб скоротити обсяг тексту й не знизити рівня його вербалізації, зазвичай достатньо усунути такі елементи:

— повтори, слова, що не додають нового до викладеного;

— висловлювання—тези, суть яких розкривається в наступних реченнях;

— непоказові подробиці;

— патетичні висловлювання;

— загальновідомі, "заяложені" істини, так звані трюїзми;

— висловлювання, що містять оцінні судження (прикладники типу "великий", "хороший", "швидкий", прислівники "дуже", "впевнено" тощо);

— вставні слова, уведені в текст лише для того, щоб підкреслити істинність, наприклад "справді", "дійсно";

— висловлювання, що містять відсилання до суб'єктивних критеріїв ("насторожує", "здається", "не зрозуміло", "цікаво", "природно", "очевидно", "треба" тощо);

— фрази, які містять конструкції умови (якщо..., то...);

— питальні речення;

— висловлювання у формі майбутнього часу.

Як свідчать дослідження психологів, існує залежність ефективного запам'ятовування як від власне матеріалу, так і від ставлення суб'єкта до нього. Очевидно, що краще запам'ятовуються цікаві факти. Сприяє запам'ятовуванню й поєднання суперечливих, несумісних явищ. Організують читання і знайомі читачеві факти, що починають текст, а також інформація, що зацікавлює, але зі змістом повідомлення пов'язана лише суто зовнішніми, несподіваними асоціаціями.

Доречно було б ширше використовувати практику зарубіжного підручникотворення — будувати книгу не з розділів чи тем, а з "проблемних питань". Як приклад наведемо університетське навчальне видання Р. Робінса "Культурна антропологія" (Cultural Anthropology) [12], що складається з "ключових дослідницьких проблем" (щодо релігійних вірувань, моделей поведінки, технічного прогресу, соціальної ієрархії, глобалізації, моделей сімейної поведінки, самоідентифікації особистості), сформульованих у формі запитань, упорядкованих у кілька рубрик.

Неабияке значення для запам'ятовування тексту має наявність виділень — шрифтових (курсив, напівжирний, набір великими літерами, набір шрифтом іншої гарнітури), набірних (розрядка, зміна варіацій формату набору, збільшення чи зменшення пробілу між рядками) та графічних засобів (підкреслювання чи відкреслення лініями, обрамлення тощо), а також кольорового друку. Загальний принцип добору виділень залежить від читацького призначення й виду літератури. Однак варто зауважити, що занадто велика кількість виділень у тексті не тільки не сприяє зосередженню уваги, а радше навпаки — розпоршує її.

У навчальних виданнях зазвичай виділяють термінопоняття, їх визначення, цитати, крилаті вислови, імена, дати, формули тощо. Проте трапляється, що кілька різних за змістом і значенням об'єктів виділено однаково і замість розмежування й упорядкування елементів навчального матеріалу зміщуються їхні значення. Часом виділень або майже немає, або їх настільки багато, що вони перестають виконувати свої функції. Для виділення переліків (списків) варто частіше використовувати маркери (чорні кола, пусті квадратики, чорні квадратики тощо). Застосовуючи два і більше рівні поділу, потрібно чергувати маркери різної конфігурації. Терміни (поняття), що входять до складу визначень, мають бути обов'язково виділені тільки один раз (найкраще — напівжирним курсивом), коли вони вперше згадуються, і тільки у складі визначення.

Функцію акцентування можуть виконувати також рубрики "Увага!" і такі різновиди наочно-демонстративного

матеріалу, як схеми й таблиці. Акцентування може бути представлене так званими метатекстовими одиницями: *варто зазначити, підкреслимо, наголосимо; цікаво, що; важливо зауважити* тощо.

Потенційно високі можливості в залученні й утриманні читацької уваги мають ілюстрації. Цей матеріал повинен бути методично цілеспрямованим і різноманітним за графічним та художнім оформленням. Особливо ефективною в навчальній літературі є інфографіка, яка допомагає розкрити кількісні відношення між явищами чи різними стадіями явища (діаграми, графіки), різноманітні зв'язки — просторові (карти, картосхеми, плани), часові (хронологічні таблиці та графіки) і причинно-наслідкові (схеми), наочно подає класифікацію явищ тощо. Тож інфографіка забезпечує візуалізацію словесного тексту. Вона максимально доступна й легше засвоюється, порівняно з інформацією, що передається лише в мовному еквіваленті.

Ілюстрації роблять підручник привабливішим і приємнішим для читача, а це не лише підвищує інтерес до його змісту, а й сприяє естетичному вихованню та розвитку просторового мислення. Фотографії й репродукції дають змогу наочно сприймати об'єкти духовної й матеріальної культури, схеми, графіки та креслення — технічну інформацію. Однак, послуговуючись ілюстраціями, варто уникати таких типових помилок:

1) наявність випадкових ілюстрацій, пов'язаних з другорядними деталями тексту, або таких, які жодним чином з ним не співвідносяться;

2) неузгодженість ілюстрації та тексту;

3) наявність ілюстрацій, які дублюють текст;

4) надмірна кількість ілюстрацій, особливо коли їх неможливо розмістити поруч з пояснювальним текстом;

5) невиправданий пропуск ілюстрацій до найважливіших тем;

6) помилковий вибір виду ілюстрації;

7) недотримання принципу стильової єдності (уніфікація подання однотипної інформації) — різний масштаб, шрифт тощо;

8) неспівмірність фрагментів ілюстрації, наявність зайвих деталей.

Висновки. Акцентування уваги в навчальній літературі забезпечується насамперед композицією та рубрикацією; системою виділень; достовірністю, доступністю, цікавістю та доцільністю фактичного матеріалу; добром відповідних мовностилистичних засобів; якістю, кількістю та доцільністю ілюстрацій. Завдання автора та редактора — виділити головне, важливе, відокремити його від другорядного, випадкового.

Привертає увагу інформація, що багаторазово потрапляє в зону читацького сприйняття. Отже, надзвичайно важливо в навчальних виданнях наводити на початку теми чи параграфа ключові слова, плани викладу, вступні запитання, а наприкінці тем, параграфів чи розділів навчальної книги — узагальнення. Це дає змогу читачеві підготуватися до сприйняття матеріалу, виокремити головне.

Список використаної літератури

1. *The International Journal of the Book : A Scholarly Journal / Common Ground Publishing.* — Mode of access: <http://booksandpublishing.com>. — Title from the screen.
2. *Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский.* — 5-е изд., исправл. — Москва : Лабиринт, 1999. — 351 с.
3. *Доблаев Л. П. Смысловая структура учебного текста и проблемы его понимания / Л. П. Доблаев.* — Москва : Педагогика, 1982. — 176 с.
4. *Зимняя И. А. Лингвopsихология речевой деятельности / И. А. Зимняя ; Рос. акад. образования.* — Москва : МПСИ, 2001. — 432 с.

5. *Іванченко П. Г.* Адекватність розуміння і ясність тексту / П. Г. Іванченко. — Київ : Знання, 1991. — 48 с.
6. *Miller G. A.* The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information // *Psychological Review*. — 1956. — V. 63. — No. 2. — P. 81—97.
7. *Різун В. В.* Лінгвістика впливу : монографія / В. В. Різун, Н. Ф. Непийвода, В. М. Корнєв. — Київ : Вид.-полігр. центр "Київський університет", 2005. — 148 с.
8. *Різун В. В.* Аспекти теорії тексту / В. В. Різун // Нариси про текст. Теоретичні питання комунікації і тексту / В. В. Різун, А. І. Мамалига, М. Д. Феллер. — Київ : РВЦ "Київський університет", 1998. — 336 с.
9. *Бейлінсон В. Г.* Арсенал образования: характеристика, подгот., конструирование учеб. изд. / В. Г. Бейлінсон, Д. Д. Зуев, В. И. Рывчин. — Москва : Книга, 1986. — 288 с.
10. *Соколовська Т. П.* Гіпертекст і гіпермедіа як основні технології створення сучасних електронних засобів навчання / Т. П. Соколовська // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. пр. / голов. ред. В. М. Мадзігон. — Київ : Пед. думка, 2009. — Вип. 9. — С. 157—164.
11. *Лавриненко Н. А.* Учебная книга в контексте гуманистически ориентированной образовательной парадигмы / Н. Л. Лавриненко // Книжная культура: опыт прошлого и проблемы современности: к 250-летию вузовского книгоиздания в России : материалы Междунар. науч. конф. (Москва, 20—21 сент. 2006 г.) / отв. ред. В. И. Васильев; [сост.: Д. Н. Бакун, А. Ю. Самарин]. — Москва : Наука, 2006. — С. 179—181.
12. *Robbins Richard H.* Cultural Anthropology. — A Problem-Based Approach / Richard H. Robbins. — Mode of access: <https://www.studyblue.com/notes/b/cengage-advantage-books-cultural-anthropology-a-problem-based-approach/14461/0>. — Title from the screen.

С точки зрения социально-коммуникативного подхода исследованы средства, благодаря которым достигается контакт с читателем и повышается уровень запоминания учебного текста. Акцентирование внимания в учебной литературе обеспечивается композицией и рубрикацией; системой выделений; достоверностью, доступностью и целесообразностью фактического материала; подбором соответствующих стилистических средств; качеством, количеством и целесообразностью иллюстраций.

From the perspective of social and communicative approach we explored means by which it is possible to achieve contact with the reader and to raise the level of memorization of training texts. Drawing attention in the educational texts is provided with composition and categorization; allocation system; reliability, availability and appropriateness of factual material; the selection of appropriate stylistic means; quality, quantity and appropriateness of illustrations.

Надійшла до редакції 18 січня 2016 року

УДК 316.774:004.738.5

Юлія Остапчук,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри документальних комунікацій
та бібліотечної справи РДГУ

Роль електронної комунікації в інформаційному суспільстві

У статті проаналізовано поняття "електронна комунікація" та роль цього виду взаємодії в інформаційному суспільстві. Розглянуто зв'язки електронної комунікації з писемною, документальною та усною.

Ключові слова: інформаційне суспільство, електронна комунікація, Інтернет, інформаційні технології, книжкова комунікація, писемна комунікація.

Поняття електронної комунікації є одним із центральних у навчальному курсі "Соціальні комунікації", що викладається для майбутніх бібліотекарів-бібліографів. На вивченні електронних комунікацій побудовано багато загальнопрофесійних та спеціальних бібліотечно-бібліографічних наукових дисциплін. Тому є потреба розглянути теоретичні питання визначення поняття електронної комунікації та її співвідношення з іншими видами соціальних комунікацій.

Серед здобутків сучасних дослідників електронної комунікації варто виділити праці А. Соколова [6; 7], В. Маркової [3], Н. Моїсєєвої [4], Я. Якубенко [8] та інших, присвячені окремим аспектам функціонування електронної комунікації.

Мета пропонованої публікації — проаналізувати роль електронної комунікації в інформаційному суспільстві порівняно з усною і документальною.

Електронна комунікація пов'язана із виникненням та розвитком нових інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), які спричиняють збільшення потоку інформації, що

стало основою формування концепції інформаційного суспільства. Сьогодні воно розглядається як якісно нова стадія розвитку цивілізації, що характеризується високим рівнем ІКТ, які, зі свого боку, надають можливість доступу до інформації та знань майже миттєво у будь-якій точці світу. Нині такий спосіб одержання даних притаманний більшості сфер людської діяльності та є потужним інструментом сучасного соціуму. Отже, вивчення електронної комунікації є актуальним та важливим напрямом сьогодення.

"Пророком" електронної комунікації вважають канадського професора М. Маклюєна, який присвятив свої дослідження філософії соціальних комунікацій і передбачив зміни комунікаційних каналів ще в 60-х рр. ХХ ст., відштовхуючись від винайдення телебачення. Він не враховував перспективи комп'ютерної техніки, котра на той час ще не використовувалася як комунікаційний канал, але передбачив симбіоз зображення і звуку, реалізованих у системі мультимедіа.

На думку А. Соколова, електронна комунікація — це новітній вид смислової соціальної комунікації, яка охоплює